

№4

MOLIYAVIY TEXNOLOGIYALAR

ILMIY ELEKTRON JURNALI

**ISSN: 2181-3965
VOLUME 5
TOSHKENT 2026**

“MOLIYAVIY TEXNOLOGIYALAR” ILMIY ELEKTRON JURNALI TAHRIRIYAT KENGASHI RAISI

To‘lqin Zakirovich Teshabayev – tahririyat kengashi raisi. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti rektori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI

Mehmonov Sultonali Umaraliyevich – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O‘quv ishlari bo‘yicha birinchi prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Abdurahmanova Gulnora Qalandarovna - Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo‘yicha prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Karimova Komila Daniyarovna - Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Yoshlar masalalari va ma‘naviy-marifiy ishlar bo‘yicha birinchi prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich - Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Hududiy ta‘lim masalalari va markazlar bo‘yicha prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Sindarov Sherzod Egamberdiyevich – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Infratuzilmalarni rivojlantirish va iqtisod ishlari bo‘yicha prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Saparov Aktam Jo‘rayevich – bosh muharrir, filologiya fanlari doktori

Islamkulov Alimnazar Xudjamuratovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Pardayev Abdunabi Xoliqovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Kuziyev Islomjon Ne‘matovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Baymurotov Tursunbay Maxkambayevich – iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor

Omonov Akrom Abdinazarovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Sharipov Qongratbay Avezimbetovich – texnika fanlari doktori, professor, O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta‘lim, fan va innovatsiyalar vaziri

Jumayev Nodir Xosiyatovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, O‘zbekiston Respublikasi Oliy Kengashi deputati

Haydarov Nizomiddin Hamroyevich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Raviprakash G. Dani – Xalqaro ta‘lim konsultanti, professor (AQSH)

Bagautdinova Nailya Gumerovna – Qozon federal universiteti Boshqaruv, iqtisodiyot va moliya instituti direktori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor (Rossiya Federatsiyasi)

Sharifzoda Mu‘min Mashokir – Tojik davlat huquq, biznes va siyosat instituti rektori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor (Tojikiston Respublikasi)

Maley Elena Borisovna – Polotsk davlat universiteti rektori, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent (Belarus Respublikasi)

Asif Mahbub Karim – Malayziya Menejment va tadbirkorlik universiteti professori (Malayziya qirolligi)

Piter Xayk – Yevropa amaliy fanlar va menejment instituti ilmiy ishlar bo'yicha prorektori (Chexiya Respublikasi)

Yavuz Demirel – Kastamonu universiteti professori (Turkiya Respublikasi)

Jo'rayev Abdug'affor Safarovich – Termez agrotexnologiyalar va Innovatsion rivojlanish instituti rektori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Ismanov Ibroxim Nabiyeovich – Farg'ona politexnika instituti kafedra mudiri, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Xayriddinov Azamat Botirovich – Qarshi muhandislik-iqtisodiyot instituti prorektori iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Tashnazarov Samiddin Nizamovich – Samarqand iqtisodiyot va servis instituti kafedra mudiri, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Nurmanov Ulug'bek Anorbayevich - Bank-moliya akademiyasi “Buxgalteriya hisobi va audit” kafedrasida professori, iqtisodiyot fanlari doktori

Yakubova Nargiz Tursunbayevna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Mamatov Baxadir Safaraliyevich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Qiyosov Sherzod Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Urazaliyev Kamoliddin Tajikulovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

JURNAL TAHRIRIYATI

Saparov Aktam Jo'rayevich – bosh muharrir, filologiya fanlari doktori, dotsent

Avlokulov Anvar Ziyadullayevich – ilmiy muharrir, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Aliqulov Mehmonali Salohiddin o'g'li – mas'ul muharrir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Buxorova Moxira Samandarovna – muharrir

O'zbekiston Respublikasi OAK Rayosatining 2023-yil 3-iyundagi 364-son qarori bilan “Moliyaviy texnologiyalar” ilmiy elektron jurnali iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalari yuzasidan assosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Moliyaviy texnologiyalar” ilmiy elektron jurnali

23.11.2022-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **№R-566966** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№049864**

MUNDARIJA			
1.	Ollokulova Feruza Mansurovna	Uzoq muddatli davrda davlat-xususiy sheriklik rivojlanishning muqobil ssenariylari	7
2.	Умарова Зумрад Низомиддин кизи	Консолидациялашган молиявий ҳисоботларни тузиш: таъминлар, усуллар ва замонавий ёндашувлар	13
3.	Sayipov Begzod Rahimovich	Valyuta kursi va mehnat bozori barqarorligi o'rtasidagi makroiqtisodiy muvozanatni ta'minlashda monetar siyosatning roli	25
4.	Sharipov G'ulomjon Qarshi o'g'li	Qashqadaryo viloyatida yashil iqtisodiyot rivojlanishining zamonaviy holati va rivojlanish istiqbollari	32
5.	Кабилова Шахноза Жураевна	Организационно-управленческий механизм развития сферы услуг в малом бизнесе (на примере Кашкадарьинской области)	38
6.	Xamdamov Sardor Farmon o'g'li	Davlat xaridlarini moliyaviy tartibga solishning xorijiy tajribasi va undan milliy amaliyotda foydalanish imkoniyatlari	43
7.	Primkulova Zilola Abrorovna	Xususiy tibbiyot tashkilotlarida xarajatlar buxgalteriya hisobini takomillashtirishning nazariy asoslari	48
8.	Kilichev Alisher Akramovich	Mavsumiy ishlab chiqarishni moliyaviy qo'llab-quvvatlashning xorijiy tajribasi va undan O'zbekistonda foydalanish imkoniyatlari	52
9.	Vaisov Dilshod Ibodullayevich	Xorijiy amaliyotda kichik biznes subyektlari moliyaviy raqobatbardoshligini rivojlantirishning integratsiyalashgan institutsional yondashuvlari	57
10.	Nematullayev Hamidullo Azizillo o'g'li	Raqamli iqtisodiyot sharoitida buxgalteriya hisobini transformatsiyalash va MHXSga o'tish istiqbollari	65
11.	Мурадов Бахром Акрамжанович	Темир йўл соҳасида инновацион инфратузилмани ривожлантириш механизмлари	72
12.	Адилов Рустам	Модели кредитного скоринга на основе больших данных: влияние на рост выручки финтех-компаний	78
13.	Kenjayev Ikrom Ergashboyevich	Investitsiya muhitini qulaylashtirish orqali hududiy investitsiya mexanizmini faollashtirish	84
14.	Саттаров Тулкин Абдихалилович	Ишлаб чиқариш харажатларининг корхоналар молиявий ҳолатига таъсири	92
15.	Kholikov Khamidulla	The current state of government securities market operations in Uzbekistan's financial market and existing problems	101
16.	Mahmudov Fayzulla Murodullayevich	Mintaqa iqtisodiy rivojlanishida ijtimoiy soha tashkilotlari faoliyatining tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish	113
17.	Uralov Farruh Abdurazzoqovich	Hududiy sanoat klasterlarini rivojlantirish strategiyasining baholanishi	119
18.	Anvarova Lobarxon Sherzod qizi	Big Data va analitik platformalar asosida qaror qabul qilish tizimini rivojlantirish	125
19.	Tojimurodov Shohzod	Mamlakat aholisining bank kreditlari bo'yicha qarz yuki tahlili va uni optimallashtirish yo'llari	131

MAMLKAT AHOLISINING BANK KREDITLARI BO‘YICHA QARZ YUKI TAHLILI VA UNI OPTIMALLASHTIRISH YO‘LLARI

Tojimurodov Shohzod

mustaqil izlanuvchi

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

E-mail shahzod_77@bk.ru

Annotatsiya. Maqolada mamlakat aholisining banklardan turli maqsadlarda olingan kredit majburiyatlari bo'yicha qarz yuki xalqaro amaliyotda qo'llaniladigan yondashuvlar asosida, makro va mikro tadqiqot yondashuvlarini qo'llagan holda tahlil qilindi. Bunda, kredit yuki makro yondashuv va O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki statistik tahlillari, tijorat banklari kredit portfelidagi aholiga ajratilgan barcha kreditlar bo'yicha kredit to'loviga oid ma'lumotlaridan foydalanildi. Shuningdek, aholining qarz yuki me'yoriy holatiga rioya qilish muammoli kreditlarning oldini olish to'g'risida xulosalar shakllantirilgan.

Kalit so'zlar: kredit, tijorat banki, qarz yuki, aholi daromadi, moliya, majburiyat, muammoli kreditlar, to'lovlar.

АНАЛИЗ ДОЛГОВОЙ НАГРУЗКИ НАСЕЛЕНИЯ СТРАНЫ ПО БАНКОВСКИМ КРЕДИТАМ И ПУТИ ЕЕ ОПТИМИЗАЦИИ

Тоджимуродов Шохзод

независимый исследователь

Ташкентский государственный

экономический университет

E-mail shahzod_77@bk.ru

Аннотация. В статье проанализирована долговая нагрузка населения страны по кредитным обязательствам, полученным в банках для различных целей, на основе подходов, применяемых в международной практике, с использованием макро- и микроисследовательских подходов. При этом использовались макроподход к кредитной нагрузке и статистический анализ Центрального банка Республики Узбекистан, данные коммерческих банков о погашении кредитов по всем кредитам, выделенным населению в кредитном портфеле. Также сформулированы выводы о соблюдении нормативного состояния долговой нагрузки населения и предотвращении проблемных кредитов.

Ключевые слова: кредит, коммерческий банк, долговое бремя, доходы населения, финансы, обязательства, проблемные кредиты, платежи.

ANALYSIS OF THE COUNTRY'S DEBT BURDEN ON BANK LOANS AND WAYS TO OPTIMIZE IT

Tojimurodov Shohzod

independent researcher

Tashkent State the University

of Economics

E-mail shahzod_77@bk.ru

Abstract. The article analyzes the debt burden of the country's population on loan obligations received from banks for various purposes based on approaches used in international practice, using macro- and micro-research approaches. At the same time, the macro approach to the credit burden and the statistical analysis of the Central Bank of the Republic of Uzbekistan were used, as well as data on loan repayments for all loans issued to the population in the loan portfolios of commercial banks. Conclusions were also formulated regarding compliance with the

regulatory state of the population's debt burden and the prevention of non-performing loans.

Keywords: credit, commercial bank, debt burden, household income, finance, liabilities, non-performing loans, payments.

Kirish

Bugun mamlakatimiz aholisi banklardan olgan va hali to'lab bo'lmagan kreditlarining umumiy qoldig'i 2026-yil 1-iyul holatiga 235,9 trln. so'mni tashkil etmoqda. Bir yil oldin (2025 yil 1 iyul holatiga) bu ko'rsatkich 196,4 trln. so'm edi. Demak, bir yil ichida aholining banklar oldidagi kredit qarzi 20 foizga ko'payib, 39,5 trillion so'mga yetdi. O'zbekistonda aholining banklardan qarzdorligi yildan-yilga jadal oshib boryapti. Bu holatdan qanday xulosalar chiqarish kerak. Kelgusidagi qanday yo'llar orqali uni optimallashtirish kerakligi bugun har doimgidanda dolzarbdir.

Tijorat banklari tomonidan aholiga taqdim etilayotgan kreditlar nafaqat taraqqiy etgan mamlakatlarda, balki rivojlanayotgan davlatlarda ham aholining turmush farovonligini oshirish, iste'mol va investitsion imkoniyatlarini kengaytirish hamda iqtisodiy faollikni rag'batlantirishning muhim moliyaviy vositalaridan biriga aylangan. Aholini kreditlash orqali uy-joy sharoitlarini yaxshilash, ta'lim olish, uzoq muddat foydalaniladigan iste'mol tovarlarini xarid qilish, tadbirkorlik faoliyatini boshlash yoki kengaytirish kabi ehtiyojlarni moliyalashtirish imkoniyati yaratiladi. Bu esa, o'z navbatida, ichki talabning oshishi, ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish sohalarining rivojlanishi hamda iqtisodiyotda pul mablag'lari aylanishining faollashishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Mazkur jarayonning uzviy davomi sifatida bugungi kunda tijorat banklari tomonidan aholini kreditlash amaliyoti tobora kengayib, mijozlarning ehtiyojlari va moliyaviy imkoniyatlariga mos bo'lgan yangi kredit mahsulotlari joriy etilmoqda. Xususan, iste'mol, ipoteka, ta'lim, mikroqarz, avtokredit, oilaviy tadbirkorlik hamda boshqa maqsadli kredit turlarining rivojlanishi aholining bank xizmatlaridan foydalanish imkoniyatlarini sezilarli darajada oshirmoqda. Shu bilan birga, bank tizimida raqamli texnologiyalarning keng joriy etilishi kredit olish jarayonining soddalashtirish, kredit arizalarini masofadan turib ko'rib chiqish va mijozlarning kreditga bo'lgan ehtiyojlarini tezkor qondirish imkonini bermoqda.

Aholining daromadlari va turmush darajasining oshib borishi, moliyaviy savodxonlikning yuksalishi hamda zamonaviy bilim va ko'nikmalarni egallashi natijasida banklarning an'anaviy xizmatlari bilan bir qatorda yangi, qulay va innovatsion moliyaviy mahsulotlarga bo'lgan talab ham ortib bormoqda. Bunday sharoitda tijorat banklari oldida nafaqat kreditlash hajmini oshirish, balki kredit mahsulotlarini diversifikatsiya qilish, ularning shartlarini mijozlar ehtiyojlariga moslashtirish, kreditlash jarayonining shaffofligi va qulayligini ta'minlash vazifasi ham muhim ahamiyat kasb etadi. Shu sababli aholini kreditlash tizimini takomillashtirish, kreditlarning maqsadli va samarali ishlatilishini ta'minlash hamda qarz oluvchilarning moliyaviy imkoniyatlarini to'g'ri baholash bank tizimining barqaror rivojlanishida muhim omillardan biri hisoblanadi.

Bugungi kunda tijorat banklari kreditlari aholiga uy-joy va boshqa uzoq muddat davomida foydalaniladigan nisbatan yuqori qiymatli mol- mulkni xarid qilish, ta'lim olish bilan bog'liq xarajatlarni moliyalashtirish, shuningdek, joriy daromad hajmidan katta bo'lgan xarajatlarni amalga oshirish, zarur hollarda oila yoki shaxsiy moliyaviy holatda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan mablag' yetishmovchiligi holatlarini bartaraf etishda ayni muddodir.

Shu nuqtai nazardan, bank kreditlari aholiga o'z xarajatlarini o'rta va uzoq muddatli istiqbol uchun rejalashtirish va amalga oshirish imkoniyatini yaratadi hamda shu orqali aholi turmush farovonligining oshishiga xizmat qiluvchi muhim manbalardan biri bo'lib xizmat qiladi. Shu bilan birga, olib borilgan ilmiy izlanishlar natijasida aholini kreditlashning o'sishi bilan bog'liq muayyan xatarlar mavjudligi, aholi kredit yukining haddan tashqari oshib ketishi, ya'ni aholining o'z daromadining kredit majburiyatlarini so'ndirishga yo'naltiradigan qismining sezilarli darajada ortib borishi yoki yetarlicha daromadga ega bo'lmashligi shuningdek kadrlar

qo'nimsizligi, natijasida kreditlarni qaytarishda jiddiy muammolarning yuzaga kelishida o'z aksini topadi. Bunday muammoli holatning yuzaga kelishi, o'z navbatida, bank tizimi moliyaviy barqarorligiga salbiy ta'sir ko'rsatishi hamda aholi ijtimoiy iqtisodiy holatining sezilarli darajada yomonlashishiga olib kelishi xalqaro tajribada o'z tasdig'ini topgan.

Shundan kelib chiqib, aholining kredit majburiyatlari bo'yicha qarz yuki xalqaro amaliyotda qo'llaniladigan yondashuvlar asosida, makro va mikro tadqiqot yondashuvlarini qo'llagan holda baholashga harakat qilindi. Bunda, kredit yuki makro yondashuv asosida O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki statistik tahlillari asosida, tijorat banklari kredit portfelidagi aholiga ajratilgan barcha kreditlar bo'yicha kredit to'loviga oid ma'lumotlaridan foydalanildi.

Adabiyotlar sharhi

Aholini banklar tomonidan kreditlash bilan bir qatorda uni ortib borishi ya'ni qarz yukining ortishi borasida olimlar tomonidan bir qancha ilmiy izlanishlar olib borilgan.

Agar kreditlar aholi daromadlariga nisbatan juda tez o'ssa, bu moliyaviy xavflarni ham oshirishi mumkin. Shuning uchun iqtisodchilar bunday ma'lumotni tahlil qilganda ikkita muhim omilni hisobga oladilar:

- aholi daromadlari o'sdimi?
- muddati o'tgan kreditlar ulushi ortdimi?

Keling, aholi daromadlariga qaraylik. Agar odamlar kreditni uy-joy sotib olish, biznes ochish yoki ta'lim uchun olsa va daromadlari ham o'sib borsa, bu iqtisodiyot uchun foydali bo'lishi mumkin. Ammo kreditlar aholi daromadlariga nisbatan juda tez o'ssa, bu bir nechta moliyaviy xavflarni keltirib chiqaradi.

Agar insonning daromadi kredit to'lovlariga nisbatan past bo'lsa, uning budjetida muammo paydo bo'ladi. Misol uchun oyligingiz 8 mln. so'm, kredit to'lovingiz 2 mln. so'm. Bu holatda daromadingizning 25 foizi kreditga ketadi va yashashingiz uchun yetarlicha mablag' qoladi. Ammo, daromadingiz 8 mln. so'm bo'la turib, kredit to'lovingiz 5 mln. so'm bo'lsa, bu holda daromadning qariyb 63 foizi kreditga ketadi. Oziq-ovqat, kommunal to'lovlar, transport yoki davolanish uchun mablag' kam qoladi. Kutilmagan xarajat chiqsa, qarzni o'z vaqtida to'lash qiyinlashadi²⁵. Bunday holatlarda asosiy e'tibor aholining o'z ehtiyojlarini daromadlariga nisbatan to'g'ri taqsimlab borish talab etiladi.

Aholini kredit yuki tahlili ko'plab xorijiy va mahalliy olimlar tomonidan o'rganilgan bo'lib xususan, Xalqaro hisob-kitoblar banki (Bank of International Settlements) iqtisodchilari M.Drexman va M.Juselius tomonidan 2012-yilda 27 mamlakat, shu jumladan 19 rivojlanayotgan davlatlar (Argentina, Braziliya, Meksika, Peru, Turkiya, Vengriya, Ruminiya, Xitoy, Hindiston, Malayziya, Indoneziya, Belarus va boshqa davlatlar) bo'yicha o'tkazilgan tadqiqotda barqaror bank tizimiga ega mazkur mamlakatlarda aholi kredit qarzдорligi bo'yicha qarz majburiyatlariga xizmat ko'rsatish ko'rsatkichini aholining jami sof daromadiga nisbatan hisoblanganda 5-20 foiz oraliqda shakllanganligi aniqlangan. Bunda, tizimli bank inqirozi yuz bergan deyarli barcha holatlarda mazkur inqirozlar yuz berishidan oldin Qarz majburiyatlariga xizmat ko'rsatish ko'rsatkichining deyarli bir xil darajagacha (20 foizdan yuqori) ko'tarilganligi kuzatilgan. Shu sababli, xalqaro amaliyotda mazkur ko'rsatkichdan tizimli bank inqirozlarini oldindan prognoz qilishda keng foydalaniladi [3].

Aholi kredit yukining muqobil ko'rsatkichlarini o'rgangan, iqtisodchi olimlar M.Lombardi, M.Moxanti va I.Shim tomonidan 2017-yilda 54 mamlakat bo'yicha o'tkazilgan tadqiqotda aholi qarzining YaIMga nisbatining 60 foizdan oshishi iqtisodiy o'sishga salbiy ta'sir qilishi hamda bunday salbiy ta'sir qarzдорlikning YaIMga nisbati 80 foizdan yuqori bo'lgan holatlarda ayniqsa kuchli bo'lishi qayd qilingan [4].

Bunda, ekonometrik model asosidagi hisob-kitoblar qarzдорlik miqdorining yuqoridagi

²⁵ <https://www.bbc.com/uzbek/articles/cpw9zwd0lg2o/cyr>

me'yoriy ko'rsatkichdan oshib ketgan holatlarda kredit majburiyatlarini bajara olmaydigan aholi sonining sezilarli darajada oshishi natijasida bank-moliya tizimi moliyaviy holatining yomonlashishi, banklar tomonidan kreditlash shartlarining qat'iylash- tirilishi, iqtisodiyotdagi foiz stavkalarining sezilarli darajada ko'tarilishi va iqtisodiyotda investitsion faollikning pasayishi hamda buning natijasida iqtisodiy o'sish sur'atlarining sekinlashishi kuzatilishi mumkinligini ko'rsatgan.

AQSh iqtisodchilaridan Mannering, Dasgupta va boshqalar, aholiga ajratilayotgan kreditlarida aksariyat amerikaliklar uchun avtomobil sotib olish uchun olinayotgan kreditlar ikkinchi o'rinda, uy-joy kreditlaridan kiyin turadi. Shundan ham ko'rinib turibdiki, aholiga ajratilayotgan kreditlarning o'zgarish dinamikasi har doim o'rganilib tahlil qilib borish lozim bo'lgan sohalaridan biridir [5,6].

Tadqiqot metodologiyasi

Mazkur maqolada kredit yuki tahlilini amalga oshirishda taqqoslama tahlil, statistik tahlil, qiyoslash, ilmiy abstraksiyalash, analiz, sintez kabi tadqiqot usullaridan foydalanilgan.

Tahlil va natijalar

Mamlakatda oila daromadining qancha qismi kreditni to'lashga ketayotgani uning kelajakdagi farovonligini hal qiladi. Aholi daromadining kredit o'sishiga nomutanosibliigi muddati o'tgan kreditlar ko'payishiga ham olib kelishi mumkin. Ya'ni, agar ko'pchilik kreditlarni o'z vaqtida to'lay olmasa, kechiktirilgan to'lovlar ko'payadi va ayrim kreditlar umuman qaytmay qolishi mumkin. Bu banklar uchun ham xavfli.

Bugun aksariyat aholimiz maishiy texnika, telefon yoki avtomobilni kreditga sotib olishni faol tarzda boshladi. Bu qisqa muddatda savdo hajmini oshiradi. Ammo keyin odamlarning katta qismi oylik daromadini kredit to'lashga sarflay boshlaydi va boshqa tovarlarga talab pasayib borishi mumkin.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, agar aholining daromadi pasaysa, muammo yanada kuchayadi. Aytaylik, iqtisodiyotda to'satdan inqiroz yuz bersa yoki Kovid-19 pandemiyasi bo'lsa, ayrimlar ishini yo'qotadi, maoshlar o'smaydi va bizneslar daromadi kamayadi. Lekin kredit to'lovlari o'zgarimasdan qolsa ko'pchilik qarzni to'lashda qiynalib qolishi kuzatilishi mumkin. Bunga qarshi mamlakatimizda o'sha vaqtda kredit to'lovlarida ta'tillar berilib iqtisodiy jarayon yumshatildi.

Markaziy Bank ma'lumotiga ko'ra, aholi qarzдорligi bir yilda 20 foizga o'sgan bo'lsa, bu xavfsiz deyish uchun aholi daromadlari ham taxminan 18-20 foizga o'sgan bo'lishi kerak. Shunda buni barqaror holat deyish mumkin. Aholi daromadlari ham yillar mobaynida bosqichma-bosqich o'sib bormoqda. Shu yilning birinchi choragi raqamlariga ko'rsatkichlariga qaralsa, aholining jami daromadlari (inflatsiya hisobga olinganda) 7,8 foizga o'sgan. Bu o'sishlarni kreditlar bilan taqqoslasak, kreditlar hajmi aholining real daromadlariga qaraganda tezroq o'sayotganini ko'rish mumkin. Mavjud vaziyatga aniqrog' xulosa chiqarish uchun quyidagi ko'rsatkichlar ham kerak:

- muddati o'tgan kreditlar ulushi (NPL - Non-performing loans);
- kreditlarning asosiy qismi qaysi kredit turiga xosligi ipoteka yoki iste'mol kreditlari;

Agar ushbu ko'rsatkichlar ham yomonlashishi kuzatilsa, unda kreditlar o'sishi moliyaviy xavfni kuchaytirayotgani haqida ishonchliroq xulosa qilish mumkin. Agar kechiktirilgan kreditlar past bo'lsa (odatda ruxsat etilgan chegara jami kredit portfelining 3 foizgacha) va o'sish asosan ipoteka yoki daromad keltiradigan maqsadlarga to'g'ri kelsa, 20 foizlik kredit o'sishi har doim ham salbiy holat emas.

Muddati o'tgan kreditlar bo'yicha yil boshida Markaziy Bank hisob-qitoblarida 2025-yil yakunlariga ko'ra 0,3 bandiga kamaygan. Muammoli kreditlar ulushi 3 foiz xalqaro me'yorlar doirasida shakllangan. Markaziy bank tomonidan 2026-yil birinchi yarim yilligida o'tkazgan so'rovida banklardan kredit olgan qarzдорlarning 61 foizi kreditlarni o'z vaqtida to'lashda qiynalayotganini, qarzдорlarning katta qismi daromadining yarmidan ko'prog'ini qarz to'lovlariga

sarflayotganini bildirgan. Bu esa kelgusida kreditini to‘lolmaydigan odamlar soni oshishi xavfi borligini anglatadi.

1-jadval.

**Jismoniy shaxslarga ajratilgan kreditlar qoldig‘i to‘g‘risida kreditlar turlari
bo‘yicha ma‘lumot mlrd. so‘m***

Ko‘rsatkich nomi	01.01.2026 y.	01.07.2026 y.	O‘zgarishi, (%)
Jami kredit qoldig‘i	604 002	642 810	6,4
<i>Jismoniy shaxslarga ajratilgan kredit qoldig‘i</i>	<i>220 283</i>	<i>235 863</i>	<i>7,1</i>
Ipoteka kreditlari	79 396	86 578	9,0
Mikroqarzarlar	48 863	50 564	3,5
Mikrokreditlar	40 474	45 767	13,1
Avtokreditlar	39 696	39 814	0,3
Ta‘lim kreditlari	6 932	6 872	-0,9
Iste‘mol kreditlari	492	517	5,1
Boshqa kreditlar (kredit karta overdraft)	4 430	5 751	29,8

*O‘rganilgan ma‘lumotlar asosida muallif ishlanmasi

1-jadval ma‘lumotlari tahlili shuni ko‘rsatadiki, aholiga berilgan kreditlar jami banklar tomonidan berilgan kreditlarning 37 foizini tashkil etmoqda. U doimo o‘shish tendensiyasiga ega bo‘lib bormoqda. Eng tez o‘sayotgan kredit turlari bu mikroqarzarlar bo‘lib u 48,9 trln. so‘mga yetgan. Bu ipotekadan keyingi yirik segmentlardan biri hisoblanada. Buning o‘shishiga sabab bo‘ladigan omillardan biri shundaki, aholining 100 mlnn. So‘mgacha bo‘lgan miqdordagi mikroqarz olish imkoniyatining kengligi va onlayn garovsiz olish imkoniyatining mavjudligi bilan izohlanadi. Ammo xavfi shundaki, ularning muddati qisqa bo‘lishi mumkin, foiz yuki yuqoriroq bo‘la turib, daromadi past odamlarga og‘irlik qilishi mumkin.

Ipoteka kreditining o‘shishi aholining uy-joyga bo‘lgan ehtiyojini qondirilib borilayotganligidan dalolat beradi.

Xulosa

O‘zbekiston bo‘yicha hisoblangan mazkur kredit yuki ko‘rsatkichi xalqaro amaliyotda tavsiya qilingan chegaraviy me‘yordan (50 foiz), shuningdek aksariyat rivojlanayotgan mamlakatlarda, shu jumladan MDH davlatlarida shakllangan aholi qarzi yuki ko‘rsatkichidan birmuncha past hisoblanadi.

Bugungi kunda aholining kredit majburiyatlari o‘shishi bilan yuzaga keladigan xatarlarni bartaraf etish (pasaytirish) hamda aholi kredit majburiyatlarining haddan ziyod oshib ketishini oldini olish maqsadida jahonning ko‘plab mamlakatlari markaziy banklari tomonidan bir qator ishlar amalga oshirilmoqda.

Yuqoridagi tahlillar natijasida quyidagi takliflar ishlab chiqildi:

1. Aholini moliyaviy savodxonlik darajasini bosqichma-bosqich oshirib borish lozim. Ushbu usul orqali olingan kreditlar bo‘yicha to‘lovlarni to‘lash o‘z vaqtida amalga oshirilishiga erishish mumkin;

2. Aholiga kredit olish jarayonida har xil me‘yoriy cheklovlarni qo‘llab aholining kredit olish imkoniyatlariga ta‘sir o‘tkazmaslik lozim;

3. Har bir tijorat banki filiali aholini kreditlash jarayonida xolislik va shaffoflikni ta‘minlashi maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 23 мартдаги “Банк хизматлари оммабоплигини ошириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-

3620-сонли Қарори.

2. Ўзбекистон Республикаси Марказий банкининг статистик таҳлиллари
<http://www.cbu.uz>

3. М.Власенко (2015 г.). «Об основных показателях долговой нагрузки на экономику». Банковский вестник, 2015.

4. Mannering, F., Winston, C., Starkey, W., An exploratory analysis of automobile leasing by US households. J. Urban Econ. 52 (1), 2002. – P. 154–176.
<https://www.sciencedirect.com/search/advanced?qs=debt%20burden%20on%20the%20population%27s%20bank%20loans>.

5. Dasgupta, S., Siddarth, S., Silva-Risso, J., Lease or Buy?: A Structural Model of the Vehicle Acquisition Decision, University of Southern California, Working Paper. 2003.
<https://www.sciencedirect.com/search/advanced>

6. www.imf.org/external/datamapper/HH_LS@GDD/CAN/GBR/USA/DEU/ITA/FRA/JP
N.

